

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta
Ústav translatologie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Adéla Špínová

Komentovaný překlad: Rabbi A. Seltzer, „Judaism: The Journey of the Soul“ (s. 1–15) in S. J. Rosen, ed., Ultimate journey: death and dying in the world’s major religions. Westport: Praeger Publishers 2008

Annotated translation: Rabbi A. Seltzer, “Judaism: The Journey of the Soul”, (pp. 1–15) in S. J. Rosen, ed., Ultimate journey: Death and Dying in the world’s major religions. Westport: Praeger Publishers 2008

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala vedoucí své práce, PhDr. Evě Kalivodové, Ph.D., za její velkou vstřícnost a podnětné připomínky k překladu.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 15. 7. 2013

.....
Adéla Špínová

Abstrakt

Tato bakalářská práce se skládá z českého překladu části první kapitoly (*Judaism: The Journey of the Soul*) knihy uspořádané Stevenem Rosenem *Ultimate Journey: Death and Dying in the World's Major Religions* a komentáře k tomuto překladu. Komentář zahrnuje analýzu výchozího textu (s použitím přizpůsobeného modelu Ch. Nordové), koncepci metody překladu, detailní popis překladatelských problémů a jejich řešení a typologii provedených překladatelských posunů.

Klíčová slova

Překlad, překladatelská analýza, překladatelský problém, překladatelský posun, smrt, judaismus, mystika

Abstract

This bachelor thesis consists of the Czech translation of a part of the first chapter (*Judaism: The Journey of the Soul*) from a book edited by Steven Rosen *Ultimate Journey: Death and Dying in the World's Major Religions* and a commentary on the translation. The commentary comprises an analysis of the source text (using an adapted form of Ch. Nord's pattern), a concept of translation method, a detailed description of translation problems and their solutions and a typology of translation shifts.

Keywords

Translation, translation analysis, translation problem, translation shift, death, Judaism, mysticism

Obsah

Úvod	7
Překlad	8
Komentář	25
1. Analýza výchozího textu.....	25
1.1. Extratextové faktory.....	25
1.1.1. Text a médium	25
1.1.2. Místo a čas	25
1.1.3. Vysílatel a autor	26
1.1.4. Příjemce	26
1.1.5. Záměr vysílatele a funkce textu	27
1.2. Intratextové faktory	27
1.2.1. Tematický obsah	27
1.2.2. Presupozice	28
1.2.3. Stylistická charakteristika	29
1.2.4. Výstavba – horizontální a vertikální členění	29
1.2.5. Syntax	30
1.2.6. Lexikum.....	31
1.2.7. Neverbální prvky.....	32
2. Koncepce překladu	33
3. Překladatelské problémy a jejich řešení.....	34
3.1. Pravopis	34
3.1.1. Hebrejská a jidiš slova.....	34
3.1.2. Velká písmena.....	34
3.2. Intertextualita a poznámkový aparát	35
3.3. Lexikum.....	36
3.4. Syntax.....	37
3.5. Stylistické problémy.....	39
4. Překladatelské posuny.....	41
4.1. Posuny konstitutivní.....	41
4.2. Posuny individuální.....	42
4.3. Posuny tematické	42
Závěr.....	43
Bibliografie	44
Přílohy	46

Úvod

Předkládaná bakalářská práce má dvě části: překlad výchozího anglického textu do češtiny a komentář k překladu, zahrnující překladatelskou analýzu originálního textu, stanovení metody překladu, typologii překladatelských problémů spolu s popisem strategie jejich řešení a typologii překladatelských posunů.

Vybraný text pochází z knihy *Ultimate Journey: Death and Dying in the World's Major Religions* z roku 2008, věnované přístupům pěti světových náboženství k problematice smrti a umírání. Kniha je určena lidem, kteří nejsou vyznavači žádné z těchto náboženských tradic, ale zároveň mají zájem o to, co jim mohou světová náboženství nabídnout. Proto se domnívám, že by si v české společnosti s velkým podílem lidí nábožensky nezakotvených, avšak nějakým způsobem duchovně smýšlejících či „hledajících“, našla své čtenáře.

Vzhledem ke svému studijnímu zaměření (mým druhým studijním oborem je religionistika a věnuji se zejména judaismu a biblické hebrejštině) jsem si pro překlad vybrala první kapitolu *Judaism: The Journey of the Soul*, která reprezentuje židovský pohled na smrt, umírání a posmrtnou existenci duše. Jedná se zejména o přístup kabalistický, opřený o Knihu záře (*Sefer ha-zohar*). Zahrnuje i učení o reinkarnaci, které je hlavnímu proudu judaismu cizí. Celá kapitola svou délkou značně přesahuje rozsah stanovený pro bakalářskou práci, proto jsem zpracovala pouze její část, odpovídající zhruba dvěma třetinám délky.

Překlad

JUDAISMUS: CESTA DUŠE

Rabi Arthur Seltzer

HLAVNÍ PROUD JUDAISMU: PŘEHLED

V židovské tradici se smrt považuje za nedílnou součást životní zkušenosti, vedoucí z tohoto života coby předpokoje do života příštího. Doba přechodu duše ze vtělení v hmotném těle k začátku její cesty v tom příštím je dobou velké svatosti, neboť je-li člověk stvořen k obrazu Božímu, pak je fyzická forma, v níž duše dříve spočívala, nyní zproštěna svého úkolu a zbožná duše započíná návrat ke svému božskému zdroji.

Judaismus si vytvořil velký soubor specifických rituálů a tradic spojených s tímto přechodovým obdobím, které mají pomoci procesu oddělení duše od těla. Tyto tradice se zakládají na přesvědčení, že ti, kdo zůstali naživu a truchlí, svým jednáním významně přispívají k oddělení, pozvednutí a transformaci duše.

Ještě než smrt přijde, je žádoucí pronést s umírajícím *viduj* neboli vyznání vin. Pokud je možné, aby umírající vyslovil *viduj* sám, měl by tak učinit. Pokud to možné není, měl by za něj vyznání pronést někdo blízký, aby tak prosil o odpuštění jeho hříchů a o uzdravení i v této krajní situaci, přijímaje ovšem Boží rozhodnutí, ať už bude jakékoli.

Považuje se za nesmírně významné, aby blízcí byli s umírajícím v jeho posledních chvílích a byli přítomni a nápomocni přechodu duše do příštího království. Oči zesnulého pak mají přítomní zavřít a tvář zakrýt rouškou nebo plachtou.

Tělo by mělo být položeno nohama směrem ke dveřím a u hlavy zemřelého má být umístěna svíce. Tato chvíle je také příležitostí pro příbuzné a přátele, aby se modlili a prosili zemřelého za odpuštění jakýchkoli křivd, kterých se na něm za jeho života mohli dopustit.

Pokud člověk zemře doma, zakryjí se všechna zrcadla, jednak aby se předešlo projevům marnivosti tváří v tvář smrti a jednak, říká se, aby se vyjádřilo uznání nyní sešlému obrazu Boha ve dříve živém lidském těle. Tradice velí pronášet v přítomnosti zemřelého žalmy, přičemž se uplatňují zejména žalmy 23 a 91. Protože nebožtík nesmí

být mezi smrtí a pohřbem ani na chvíli ponechán o samotě, jmenuje se *šomer* neboli strážce, nejlépe z příbuzenstva zesnulého, který v tomto období zůstává u těla a recituje žalmy.

V přítomnosti zesnulého je třeba prokazovat nejvyšší úctu. Je zapovězeno jíst, pít a kouřit v jeho přítomnosti a smí být sdíleny pouze pozitivní myšlenky a vzpomínky na něj.

Chevra kadiša, pohřební bratrstvo, se povolává, aby se postaralo o ostatky. Jeho povinností je vyřídit všechny lékařské a právní záležitosti a zajistit všechno potřebné pro pohřeb. Jedním z nejdůležitějších úkolů pohřebního bratrstva, a také úkolem považovaným za nejzásadnější, je *tahara*, rituální očištění těla před pohřbením. *Tahara* nevyžaduje jen pouhé fyzické očištění a přípravu těla, ale od vykonavatelů vyžaduje i recitaci určitých modliteb žádajících Boha, aby zesnulému odpustil hříchy a dal jeho duši věčný pokoj. Ti, kdo provádějí *taharu*, musí být plně vyškolení a sami po osobní i duchovní stránce zcela způsobilí k vykonávání tak posvátného úkolu.

Židovská tradice přikazuje, že všichni Židé musí být pohřbeni v prostém bílém rubáši z mušelínu, bavlny nebo lnu, neboť ve smrti jsou si všichni před Bohem rovni. Učí také to, že ve chvíli, kdy člověk stojí před svým Stvořitelem, měl by stát v prostotě a důstojnosti. Mužům se navíc kolem těla omotává ještě *talit*, modlitební šál.

Podle židovského náboženského zákona se zesnulý pohřbívá v prosté dřevěné rakvi bez jakékoli vnější dekorace. Protože nic nemá bránit rozkladu těla, dělají se někdy ve dně rakve i otvory k usnadnění tohoto procesu. Používání vykládaných rakví, které mají rozkladu zabránit, je tedy jednoznačným přestoupením židovského náboženského zákona.

Dalším zvykem je vložit nebožtíkovi do rakve malý kousek zeminy ze Země izraelské, který má pomoci konečnému vzkříšení mrtvých v okamžiku příchodu Mesiáše.

Podle židovské tradice je nutné, aby pohřeb proběhl co nejdříve po úmrtí, nejlépe ještě v tentýž den, vždy ovšem do čtyřiaadvaceti hodin. V této tradici se odráží přesvědčení, že pro tělo je hanbou prodlévat na tomto světě poté, co duše přešla do světa příštího, neboť se nyní stalo pouhým stínem toho, čím bylo dříve. Jen za zvláštních okolností (pokud to přispěje k prokázání úcty mrtvému) lze pohřeb odložit, kupříkladu když je třeba vyčkat, než na pohřební obřad dorazí příbuzní ze vzdálenějších míst.

Před pohřebním obřadem se provádí *krija*, rituál, při němž si truchlíci roztrhnou roucho a pronášejí doprovodnou formuli, že „Hospodin dal a nyní vzal... On je soudcem pravdy.“ Truchlícím, tedy člověkem s určitými rituálními povinnostmi vůči zesnulému, je podle židovského náboženského zákona otec, matka, bratr, sestra, syn, dcera a manžel nebo manželka.

Samotný pohřební obřad je krátký, jednoduchý a působivý. Soustředí se na čest a důstojnost zesnulého a skutečnost smrti. Nemá být útěchou pro truchlíci, již se ovšem stává díky těm, kteří se ho účastní a sdílejí s pozůstalými jejich ztrátu. Obřad však má spíše obrátit pozornost k právě skončenému životu zesnulého a spojit pozůstalé při vyprovázení duše na cestě do příštího světa. Má se za to, že právě od všech truchlících a z jejich modliteb, stejně jako z *micvot*, rituálních úkonů, kterými uctívají zesnulého, získává duše sílu se pozvednout na vyšší úroveň ve světě, který přijde.

Jediným uznávaným způsobem uložení ostatků je pohřeb do země, který tělu umožňuje se navrátit v prach, z něhož povstalo. Kremace je tedy židovskou doktrínou zakázána, stejně jako krypty a mauzolea. Napomáhání se zasypáváním hrobu hlínou se navíc považuje za velmi záslužný čin těch, kteří se obřadu účastní. Představuje hluboké vyjádření konečnosti smrti a zájmu všech přítomných na tom, aby tělo bylo náležitě vráceno tam, odkud povstalo.

V průběhu pohřebního obřadu truchlíci pronášejí pohřební *kadiš*, chvalozpěv na Boha, který pak ve zkrácené formě odříkávají třikrát denně při pravidelných denních modlitbách po následujících jedenácti měsících. Hlavní odpovědnost za odříkávání *kadiše* padá na děti zemřelých rodičů. V ortodoxním judaismu to obvykle znamená, že syn odříkává *kadiš* za zesnulé rodiče po celou, zhruba rok trvající dobu truchlení. Podle tradičního učení se tím vytváří pouto mezi generacemi a právě skrze sílu odříkávání *kadiše* se může povznést duše zesnulého.

S koncem pohřebního obřadu samotného začíná *šiva*, sedmidenní období smutku, kdy truchlíci zůstávají doma a pro útěchu je navštěvují příbuzní a přátelé. *Šiva* rozhodně není žádnou společenskou událostí. Tradice udává, že člověk nesmí promluvit, dokud k němu nepromluví truchlíci, a že se hovor má soustředit na klady zesnulého nebo na duševní pohodu truchlících.

Šiva se dále dělí na dvě části: první tři dny jsou obdobím nejhlubšího smutku a následující čtyři dny začátkem postupného návratu do okolního světa. Až po uplynutí *šivy* se truchlíci může vrátit do zaměstnání a začít vykonávat běžné každodenní činnosti.

Zhruba rok po pohřbu se na hrobě vztyčuje a posvěcuje *maceva* neboli náhrobek coby trvalý pomník zesnulému. Rok po smrti se také dodržuje *jarcajt*, připomenutí výročí nebožtíkovy smrti. Je to čas zvláště určený k odříkávání *kadiše* a vykonávání dobrých skutků na památku milovaného zesnulého. Dále se čtyřikrát ročně – na Jom kipur, Pesach, Šmini aceret a Šavuot – odříkává *jizkor*, vzpomínková modlitba za zesulé.

Z tohoto popisu je jasné, že v židovské tradici jsou zesulí velmi úzce spjati se životem komunity a příbuzných, kteří si je připomínají, modlí se za ně a vykonávají na jejich památku chvályhodné a mimořádné činy během celého roku. Z pohledu židovské mystické tradice, *kabaly*, se to chápe jako důsledek úzkého propojení duše, a to i po smrti, s jejím aktivním vztahem k lidem ve světě, který již opustila, posouvajíc se dál na cestě transformace a povznesení. I když *kabala* nabízí interpretace často jedinečné a specificky odlišné od tradice hlavního proudu židovství, učí bohatému, pronikavému a detailnímu porozumění duši pokračující na své pouti, a to jak v životě v materiálním světě, tak na cestě dalším životem po smrti. Právě na mystické texty se teď zaměří naše pozornost.

POJETÍ SMRTI V MYSTICE: ÚVOD

Židovská tradice chápe smrt jako oddělení věčné, nehmotné duše od hmotného těla, se kterým byla v okamžiku početí spojena. Zatímco fyzické tělo se vrací do hmoty země, z níž povstalo, věčná duše započíná proces přechodu z tohoto světa do světa příštího, při němž se věnuje svému úkolu povznesení, zdokonalení a transformace.

Podle židovského učení si duše uchovává vzpomínky na svůj pozemský život a ve své jedinečnosti je považována za zodpovědnou za činy a myšlenky v době vtělení ve hmotném těle. Proto smrt představuje zásadní přechod z materiálního života v tomto světě, neukončuje ovšem vědomí a uvědomování si vlastní identity ani duchovní potřebu neustálého vnitřního zdokonalování.

Ve skutečnosti všechny židovské zvyky spojené se smrtí a umíráním, jak jsou předestřeny výše, mají napomáhat duši při jejím metafyzickém dobrodružství v budoucím světě. Kupříkladu při *jarcajtu*, výročí smrti, si Židé nejenom připomínají zesnulého, ale také se snaží jeho duši pozdvihnout na vyšší úroveň záslužnými skutky,

například dáváním almužen a studiem Tóry. Rodině se při tom říká příznačná fráze „kěz duše zesnulého prožije povznesení“.

Jsou i takové zvyky, že členové rodiny navštěvují o *jarcajtu* hroby zesnulých nejen proto, aby si je připomenuli a uvědomili si krátkost a křehkost života, ale především proto, aby u zesnulých hledali radu a doporučení. Tento zvyk jasně dokládá představu, že mrtví vědí o činnosti živých v materiálním světě, mají starost o jejich blaho a jsou je také vhodným způsobem schopni pochopit a pomoci jim.

Při pronášení *jizkor*, vzpomínkových modliteb odříkávaných za zesnulé o velkých židovských svátcích, se v nich vyjadřuje podobné přání, aby se duše zemřelého pozvedla a zdokonalila, s nadějí, že duše nyní přebývá v zahradě Eden, tedy v jedné z úrovní ráje.

Z nejdůležitějších je požadavek, aby truchlící (jak je definován židovským náboženským zákonem) odříkával *kadiš* za zemřelého třikrát denně po dobu jedenácti měsíců. Stejně jako o *šiva* panuje o odříkávání *kadiše* všeobecná domněnka, že slouží zmírnění zármutku truchlícího. Ve skutečnosti je *kadiš* povinností uloženou truchlícímu proto, aby napomáhal povznesení duše zesnulého. Toto učení má velmi jasná opodstatnění: zaprvé, že duše potřebují lidskou energii a vědomý záměr, aby uspěly na své cestě k povznesení, a zadruhé, že lidé mají schopnost být ku prospěchu zesnulému stejně tak, jako zesnulí mohou být nápomocni nám v našem hmotném světě.

Mystická tradice, *kabala*, učí, že duše se o proměnu a povýšení nesnaží pouze v posmrtném životě, ale činí tak, i když přebývají ve fyzických tělech, neboť práce duší na transformaci je neustálá. Alter rebe, první rebe Chabadu, mluví o duších jako o skutečné části Boha samotného, takže jejich snaha se pozdvihnout zpět ke svému božskému zdroji je ustavičným vyjadřováním jejich nejvlastnější přirozenosti. Proto v rámci *kabaly* existuje plně rozvinutá typologie popisující cesty duší jak v pozemském životě, tak v životě následujícím.

CESTA DUŠE

Mystická tradice učí porozumění tomu, že vtělená duše je neustále na cestě zdokonalování a povznášení sebe samé. Učí nás, že duše se skládá z pěti úrovní. Od nejnižší po nejvyšší to jsou *nefeš*, žijoucí duše; *ruach*, úroveň emocionální interakce se

světem; *nešama*, intelektuální duše; *chaja*, ta úroveň duše, která je součástí všeho živoucího, a *jechida*, jednotnost se vším, co existuje.

Dále kabalistická tradice učí, že každá úroveň duše v sobě obsahuje i všechny ostatní úrovně. Jsou to tyto duševní úrovně a jejich podúrovně, které určují parametry pro práci duše na povznesení během doby, kdy je vtělena do hmoty. Duše tím pádem může započít svou cestu během fyzického vtělení na nejnižší z úrovní, na rovině „*nefeš* v *nefeš*“, a strávit celý svůj život na tomto světě naplňováním a napravováním této úrovně. Může se naopak stát, i když je to poměrně neobvyklé, že duše napraví na úrovni *nefeš* dvě podúrovně – *nefeš* a *ruach* v *nefeš* – během jednoho fyzického vtělení, a v příštím převtělení se dostane k napravování úrovně *nešama* v *nefeš*. Mystik šestnáctého století Arizal učil, že úroveň duše napravujeme a pozvedáme skrze studium Tóry a dodržováním *micvot*, jejích příkázání, na příslušné duševní rovině.

V tomto kabalistickém uspořádání a pojetí procesu zdokonalování vtělené duše je implicitně obsažen předpoklad její reinkarnace do mnoha nových vtělení. Proto z kabalistické perspektivy není cesta duše k povznesení a napravení omezena pouze na vtělený stav, ale obsahuje v sobě také posmrtnou existenci, přičemž sama posmrtná náprava duše ovlivňuje úroveň a *tikun*, druh a jakost životního úkolu, pro následující hmotné vtělení. Takto cesta duše zahrnuje obě říše, tento svět i ten příští, a každý z obou aspektů cesty ovlivňuje úkoly duše v tom druhém.

Cílem této kapitoly je představit posmrtnou cestu duše tak, jak ji popisuje vybraná židovská mystická literatura, konkrétně *Zohar* neboli „*Kniha záře*“, a související texty. V *Zoharu*, který bude naším hlavním zdrojem pro tuto kapitolu, je obsaženo mnoho rozsáhlých popisů jednotlivých stádií, jimiž duše po smrti prochází – od blížící se smrti a oddělení duše od těla přes pohřeb, odchod z tohoto světa, očištění, sebehodnocení, *gehinom* (existenci v pekle), Nižší ráj, další hodnocení duše, Vyšší ráj, Svazek života a božský trůn až po návrat duše do fyzického světa skrze převtělení předurčené jejím *tikunem*, životním úkolem.

PŘEDSMRTNÝ PROCES PODLE KABALY

Zohar popisuje, jak se v momentě smrti čtyři prvky, které se spojují při stvoření těla coby nádoby pro duši – země, voda, oheň a vzduch – pustí do vzájemné hádky. Tentýž text nám říká, že když přijde den, kdy má člověk odejít ze světa, čtyři čtvrtiny světa

jako by ho obžalovávaly, zatímco ze všech čtyř světových stran povstávají hrozící tresty. V této chvíli, vysvětluje *Zohar*, se pozvedne hlas a učiní prohlášení, které je slyšet přes celý kosmos. Pokud je v tento moment člověk uznán hodným, všechny dimenze existence ho vítají intenzivním pocitem štěstí, ale pokud není, bude takový člověk velice trpět.¹

Toto oddělení duše od těla není proces trvající pouze okamžik, neboť *Zohar* učí, že oddělování trvá po dobu třiceti dní, během nichž se ve vztahu duše a těla začínají projevovat hluboké změny. Konkrétně nám *Zohar* říká, že když smrt přichází, po třicet dní se o umírajícím provolává, dokonce i nebeské ptactvo vyhledává jeho osud; pokud je takový člověk obzvláště ctnostný, zpravuje dále *Zohar*, jeho plodná cesta je oznamována po třicet dní mezi spravedlivými v zahradě Eden.² Zmiňuje se také, že během těchto třiceti dnů duše každou noc opustí tělo člověka a stoupá na onen svět, kde si pečlivě prohlíží své budoucí místo.³

Zohar dále učí, že toto postupné oddělování duše od těla může být velmi náročnou zkušeností:

Neboť láska je silná jako smrt: je silná jako rozloučení ducha s tělem, jak jsme pochopili, že když je člověk na pokraji opuštění světa a vidí zvláštní věci, jeho duch se prohání skrze všechny jeho údy a běhá nahoru a dolů jako lodník bez vesel, kterým to na moři hází nahoru a dolů a nemůže se hnout z místa. Pak si vyžádá propuštění od každého údu; a jeho oddělení se uskutečňuje jen s velkým násilím.⁴

Zohar téma složitého oddělování duše od těla dále rozvádí a přidává názor, že při něm nastává chvíle velkého soudu a začíná dlouhá cesta duše za nápravou. Text nám říká, že tehdy pro člověka neexistuje žádné řešení, pokud se nebude náležitě kát. Jinak až do poslední chvíle bude pociťovat nesmírný strach a beznadějně se pokoušet schovat s pocitem strašlivé hanby. *Zohar* nás dále zpravuje o tom, že takový člověk je nucen hledět na „Anděla smrti“ a nakonec se vzdát svému nevyhnutelnému osudu.⁵ Tato chvíle je chápána jako moment „velkého soudu“, zkušenost, které budou vystaveni všichni na tomto světě.

Duch vlastně podstupuje cestu po vlastním těle a zápasí s každou jednotlivou končetinou nebo údem, když se od nich odlučuje; jak toto duše činí, každý úd odumírá. *Zohar* v tomto směru předkládá názorné detaily: když se duch chystá konečně odejít z těla, poté, co se takto vypořádal s každým údem, *Šchina* neboli přítomnost Boží stojí nad prázdnou schránkou a duch opouští tělo a pokračuje po své cestě. Rabíni *Zoharu*

nám říkají: „Šťastný je úděl každého, kdo se k Ní přimkne! Běda hříšníkům, kteří jsou od Ní vzdáleni!“

„Vskutku,“ uvažují pisatelé *Zoharu*, „kolik jen utrpení musí člověk zakusit při opouštění tohoto světa!“⁸ V textu se pak uvádí seznam sedmi takových utrpení: (1) První je, jak duch opouští tělo, jak zde právě bylo popsáno. (2) Druhé je, jak ho předcházejí jeho výroky a činy a každý z nich je veřejně vyvoláván. (3) Další utrpení přichází při vstupování do hrobky nebo místa pohřbu. (4) A pak je tu hrobka samotná, která je pro ducha děsivá, neboť (5) jeho tělo brzy podstupuje utrpení, když ho stravují červi. Potom (6) duch člověka přichází do *gehinom*, což je pro duši něco jako peklo. Nakonec (7) je tu neustálé bloudění ve světě, ve kterém ovšem duch nemůže nalézt místo ke spočinutí, přinejmenším dokud nesplní své nezbytné úkoly, aby se mohl dostat dál. Podle *Zoharu* je toto sedm utrpení, kterými musí všichni projít.⁹ Proto, prohlašuje text, „se člověku patří, dokud je v tomto světě, uznávat svého Pána. Každý by také měl pečlivě zkoumat své každodenní dílo a upřímně litovat jakýchkoli špatných skutků, kterých se před svým Stvořitelem mohl dopustit.“¹⁰

Židovské mystické texty nám dále sdělují, že když člověku nastává soudná hodina, vstupuje do něj shora nový duch a on vidí věci, které dříve vidět nemohl; k tomu dochází těsně předtím, než opustí tento svět. Tak je psáno: „Neboť nikdo mě nemůže spatřit a žít; za života mě nemohou spatřit, ale v hodině smrti mohou.“¹¹

Otázkou ovšem zůstává, co je onou vizí, kterou umírající člověk má v momentu přechodu duše. *Zohar* nabízí celou řadu možností. První je, že umírající vidí Adama, prvního člověka.¹² Druhá tradice *Zoharu* uvádí, že člověk na smrtelné posteli vidí *Šchinu*:

R. Eleazar řekl: „Když je člověk na pokrají opuštění tohoto světa, jeho duše trpí mnoha tresty spolu s tělem, než se oddělí. Duše ho také doopravdy neopustí do chvíle, kdy se mu ukáže *Šchina*, a pak vychází v radosti a s láskou k *Šchině*. Je-li člověk spravedlivý, přimkne se a připojí k Ní. Ale není-li, *Šchina* odchází a duši zanechává opuštěnou, truchlící nad odtržením od těla, jako kočku odehnanou pryč od ohně.“¹³

Výše uvedený text z knihy *Zohar* se zdá naznačovat, že podle spravedlivosti umírajícího člověka se vyskytují různé vlastnosti vidin, majících pak různý smysl, které vedou k různým cestám pro další putování odcházející duše. Toto téma je dále rozpracováno v *Zoharu I*, kde se říká, že svými činy, slovy a mírou oddanosti člověk

k sobě přitahuje onoho ducha z výšin.¹⁴ Tentýž oddíl *Zoharu* vykládá, že pokud se člověk k něčemu přimkne v tomto světě, bude podobně přimknut i v tom příštím: je-li v tomto životě svatý, bude svatý i v následujícím, a je-li poskvrněný, dopadne tak i v budoucím světě. Ale pořád zůstává duši, která se neustále přibližuje ke svému zdroji.

Zdalo by se tedy, že všechny duše opouštějící tento svět si zaslouží spatřit *Šchinu*. Nicméně to, jestli se k ní potom dotyčná duše smí přimknout, nebo je *Šchinou* opuštěna, závisí na zasloužilosti jejího pozemského života. Opuštění *Šchinou* navíc znamená, že jedinec bude zatažen na stranu nečistoty, což dává tušit mnohem těžší zkoušky v posmrtném životě.

Pro úplnost: třetí tradice týkající se předsmrtných vidění je spatření zemřelých příbuzných a přátel, kteří přicházejí, aby duši pomohli na cestě. Její další místo určení přitom závisí na zásluhách, kterých dotyčný člověk dosáhl v tomto životě.¹⁵

Princip soudu je ústředním prvkem toho, jak *Zohar* chápe posmrtné dění. Proto také v takovém rozsahu hovoří o předsmrtných viděních jakožto náležejících k soudu, který všechny duše čeká v budoucím světě. Právě z tohoto důvodu je čtvrtou tradiční podobou předsmrtných vidění „ohlédnutí za životem“, a to jak ze strany Boha, tak ze strany dotyčného jedince. Jak říká *Zohar*, k člověku sestoupí tři určení poslové – jeden z nich vytvoří seznam všech jeho záslužných činů i jeho přestupků; druhý posel spočítá a uzavře počet jeho dnů; třetí posel je pak zvláštní bytost, která umírajícího provázela už od doby, kdy byl v lůně matky.¹⁶

Dále se popisuje, že když si Bůh chce vzít lidskou duši zpátky do svého království, všechny dny tohoto člověka před ním proběhnou v retrospektivě. Jediní lidé, kteří se mohou patřičně radovat, jsou potom ti, kteří žili spravedlivým životem – neboť *Zohar* říká, že takoví se neustále přibližují k Bohu. Ale ti, kdo byli během života vědomě bezbožní, se takto „přiblížit“ nemohou. O nich se píše: „Cesta svévolníků je však jako soumrak, nevědí, o co klopýtnou.“ (Př 4,19)¹⁷

Zohar mluví jasně: „V den, kdy přijde čas, aby člověk opustil svět, kdy tělo je porušené a duše usiluje ho opustit, v ten den je člověku dáno spatřit věci, které mu nebylo dovoleno spatřit dříve, když tělo bylo v plné síle.“ A dále říká, že „každý člověk zpečetuje svůj osud vlastní rukou“: bude v následujícím světě souzen za všechny své skutky, dřívější i pozdější, staré i nové, žádný z nich není zapomenut – každý musí přiznat své činy, neboť vše, co učinil, udává natrvalo jeho příští místo.¹⁸

Pátým typem předsmrtných vidění je podle tradice spatření Anděla smrti. Na rozdíl od některých neškodnějších vizí rozebíraných výše je to vidění intenzivní a děsivé, vedoucí ke konečnému oddělení duše a těla, a člověk při něm spatří své konečné odevzdání se tomuto andělu. *Zohar* popisuje hrozivý scénář: vyslanec Anděla smrti přichází k umírajícímu s ostrým mečem v ruce. V té chvíli člověk vzhledne a spatří zeď svého domu v plamenech a sebe sama jako viníka. Poté před sebou uvidí démona oděného v ohnivých šatech, který ho stravuje pohledem. Pouhé spatření této bytosti způsobuje obrovský děs a tělo umírajícího se při něm nekontrolovatelně třese.

Zohar nás dále informuje, že pro takového člověka není žádné úlevy, pokud se nezačne kát v pravý čas. Až do poslední chvíle přežívá ve strachu. Vědom si vlastní bezmoci otvírá oči, hledí na Anděla smrti při plném vědomí a vzdává se mu tělem i duší. Je to opět chvíle „velkého soudu“, kterému člověk musí být podroben, neboť je součástí života v tomto světě. Ale pak, když se duch již chystá odejít – poté, co se úd po údu rozloučil s celým tělem – *Šchina* se postaví nad tělo a duch se vydává ke svému příštím cíli. *Zohar* ujišťuje: „Šťastný je úděl každého, kdo se k Ní přimkne! Běda hříšníkům, kteří jsou od Ní vzdáleni!“¹⁹ Text dále uvádí: „Proto by člověk měl neustále žít v bázni před tímto velkým dnem, dnem soudným, dnem zúčtování, kdy nebude nikoho, kdo by ho obhajoval, kromě jeho vlastních dobrých skutků, které vykonal v tomto světě.“²⁰

Poté se vyzdvihuje důležitost studia Tóry: „Tak duše člověka, který pracoval na studiu Tóry, když opouští tento svět, stoupá způsobem a cestami Tóry – způsobem a cestami, které jsou mu známy. Ti, kdo znají způsoby a cesty Tóry v tomto světě, je budou následovat i na onom světě poté, co opustí tento život.“²¹

Z tohoto důvodu je pro spravedlivé okamžik smrti bezbolestný a snadný „jako vytažení vlasu z mléka“, zatímco pro hříšné je to okamžik zmatku a bolesti, jako „vytahování zauzleného lana úzkým otvorem“.²² Tak lze shrnout jádro židovského učení o smrti a umírání.

POSMRTNÁ ZKUŠENOST

Židovské texty hovoří o složitém procesu posmrtné interakce mezi tělem a duší. Podle těchto zdrojů smrt sice přichází s oddělením duše od těla, duše nicméně zůstává v jeho blízkosti ještě nějakou dobu poté.

Podle *Zoharu* nastává smrt okamžitě, jakmile Anděl smrti vyjme duši z těla člověka. V tomto momentě duch vyjde z člověka ven a sedí mu na špičce nosu, dokud se tělo nezačne rozkládat. Poté je přiveden na nádvoří mrtvých, aby se tam připojil k ostatním duchům ve stejném přechodném stavu.²³

Nejen že duše bezprostředně po smrti zůstává v blízkosti těla, ale také cestuje tam a zpět mezi hrobem a svým dřívějším domovem a ví o všem, co se tam děje:

Po sedm dní se duše člověka pohybuje sem a tam – z jeho domu ke hrobu a od hrobu do domu – a truchlí za tělo. Tím se potvrzuje, co již bylo napsáno: „Tělo bolestmi ho souží, sám nad sebou truchlí” (Job 14,22) a rmoutí se, když vidí smutek v domě.²⁴

Sedm dní trvá období *šiva*, pro rodinu pozůstalých doba sezení a truchlení za zesnulého. Z příslušné pasáže *Zoharu* vyplývá, že během této doby se duše snaží udržet si vazby k lidem a místům, které tak dobře znala za života. *Zohar* dále tvrdí, že duše oddělené od těla si podržují vědomí a paměť a jsou si vědomy dění v materiálním světě. Taková blízkost trvá, dokud si duše se smutkem neuvědomí nevyhnutelný rozklad fyzického těla v hrobě. *Zohar* říká: „...a co se týká *nefeš*, ta bloudí po světě a pozoruje tělo, které bylo dříve jejím domovem, nyní stravované červy a trpící odsouzením do hrobu. To vede k velikému truchlení.“²⁵

Jiná verze představy o posmrtném zůstávání duše blízko těla se nalézá v *Midraš raba* (18,1): „Po tři dny [po smrti] se duše vznáší nad tělem se záměrem vstoupit do něj zpátky, ale jakmile vidí změnu v jeho vzezření, odchází...”

Podle *Zoharu* znamená pro duši spatření rozkládajícího se těla v hrobě nanejvýš bolestivý zážitek, který se považuje za jednu ze zkoušek, jimiž musí projít na své posmrtné cestě. Nejen že je to zážitek bolestivý, ale představuje pro duši také nevyvratitelné svědectví o tom, že její místo ve hmotné existenci se nyní samo rozkládá a ona se musí posunout dál. Tomuto procesu se říká *chibut ha-kever*, „očistec v hrobě“, a lze mu předejít pouze dobrými skutky vykonanými během života.

KAF HA-KELA: Odstředivá síla praku

Po oddělení duše od těla začíná proces, při němž se z duše odstraňují nečistoty zůstávající z jejího fyzického soužití s tělem a který duši připravuje na její budoucí

cestu. Pokud je duše uznána za zasloužilou, může být této zkušenosti ušetřena; pokud není, musí se jí podrobit. Stejně jako *chibut ha-kever* se *kaf ha-kela* lze vyhnout jedině dobrými skutky, studiem Tóry a vykonáváním *micvot* (dodržováním příkázání) během celého života.

Zohar tento fakt potvrzuje a dodává, že ti, kdo pošpiní své tělo hříšnými a pokleslými skutky, budou „povrhováni kolem jako kámen z praku. Běda jim! Kdo je bude obhajovat?“²⁶ Naproti tomu tentýž text učí, že spravedliví lidé jsou šťastní a Boha těší si je brát zpátky k sobě. „Ale pokud člověk není uznán zasloužilým,“ říká *Zohar*, „běda jeho duchu, který musí být očištěn a připraven, než může spočinout v Králově těle. A není-li připraven, musí létat sem a tam „jako kámen v praku““ (viz 1. kniha Samuelova).²⁷

NEBESKÝ ODĚV

Nyní, když *chibut ha-kever* a *kaf ha-kela* očistily duši od velké části tělesnosti, v níž předtím byla pohroužena, dostává se jí nového odění – duchovního těla – které jí bude oporou v transcendentním království:

Když duše vystoupí do místa „Svazku života“ (viz 1S 25,29), pasou se očima na paprscích ze „zářivého zrcadla“, které vyzařuje z nanejvýš božské oblasti. A nebyla-li by duše oděna v třpytu jiného (tj. netělesného) roucha, nemohla by se k takovému jasu přiblížit. Esoterická doktrína říká, že stejně jako duše musí být oděna tělesným rouchem, aby mohla žít v tomto světě, tak dostává nehmotné roucho nebeské, aby mohla být na onom světě a aby mohla hledět na jas života zářící z oné „země živoucích“.²⁸

V tomto směru nám říká více ještě další oddíl *Zoharu*. Zaprvé to je, že dokud duše není zbavena svého fyzického roucha a nedostane nové nebeské odění, nemůže pokračovat na své duchovní cestě. Zadruhé, že toto nebeské roucho je totéž, které dotyčná duše musela svléci před vstupem do tohoto materiálního světa. V podstatě se v *Zoharu* tvrdí, že po smrti se opět oblékáme do vlastního roucha, které jsme měli před vtělením do hmoty a ve kterém zažíváme nesmírnou radost.

Tentýž text nám dále říká, že všechny obrazy a formy tohoto materiálního světa byly vytvořeny po vzoru těch, které jsou v Duchovním království. Toto království je domovem všech duchů, jak těch, kteří se již objevili v tomto světě, tak těch, kteří sem ještě nepřišli. Ti, kteří mají přijít, dostávají „odění“, tedy tváře a těla po vzoru těch

nahoře, a hledí na slávu svého Pána, dokud nepřijde čas, aby vešli do materiálního světa.²⁹

Podle *Zoharu* se mnoho duší zabydluje v tomto světě v oděvu a tělech vzešlých ze semene vhodných rodičů. Když pak přijde čas, aby duch tento svět opět opustil, nemůže tak učinit, dokud mu Anděl smrti neodejme odění představující jeho hmotné tělo. Jakmile je tento proces završen, duch na sebe znovu bere onen oděv duchovního království, který musel svléknout, když vstupoval do hmotného světa. Závěrem uvedená pasáž říká, že skutečnou radost duše zažívají v nebeském těle, nikoli ve své materiální formě. V onom vyšším těle se duch pohybuje i odpočívá, zatímco rozjímá nad nadpozemskými tajemstvími života – přestože v době, kdy žil v pozemském těle, je nedokázal uchopit ani jim porozumět.³⁰

Patří se poukázat na to, že nebeský oděv není dostupný všem duším, nýbrž pouze těm, které jsou ho hodné. Jak nám sděluje *Zohar*: „Je-li toho duše hodna a je-li oděna ve svém drahocenném ochranném oděvu, početné svaté zástupy stojí připraveny se k ní přidat a doprovodit ji do ráje. Ale není-li uznána hodnou takového oděvu, ‚cizí‘ zástupy ji donutí nastoupit cestu vedoucí do *geheny*. Jsou to andělé zkázy a zmatku, kteří se s radostí mstí na vzpurných duších.“³¹

GEHENA

Smyslem *geheny* neboli očištění není pouze trest. V *Zoharu* se vysvětluje, že účelem *geheny* je zdokonalení a očištění duše od odpadu hříchu a tělesnosti, aby mohla pokračovat dál na vyšší nebeskou úroveň, do nižší úrovně zahrady Eden. Zajisté existují zvláštní oblasti *geheny* vyhrazené pro určité druhy hříšníků, nicméně pro všechny je maximální dobou uvěznění v *geheně* dvanáct měsíců a pouze malý počet nejvíce nenapravitelných duší zůstává v rovině *geheny* zvané *abadon*.

To se v *Zoharu* potvrzuje následovně: „Hříšníci jsou podrobeni *geheně* po dvanáct měsíců, zpola ohněm, zpola sněhem. Když jdou do ohně, říkají: ‚Toto je skutečně *gehena*!‘ Když jdou do sněhu, říkají to samé. Nejtěžším trestem je trest sněhem.“³²

Ale *Zohar* jde ještě dál. Říká nám, že Svatý duše nakonec z *geheny* vyzdvihne – poté, co projdou dostatečným očištěním. V té chvíli zůstanou sedět u brány *geheny*, a

když vidí přicházet nové hříšníky, kteří mají být potrestáni, prosí za ně o milost. Časem Svatý projeví slitování a přivede duše na určené místo, aby zde došly nápravy.³³

Duše se brzy pozvedá z *geheny*, říká *Zohar*, očištěna od svých vin jako železo vyčištěné ohněm, a je pak vynesena do nižší části zahrady Eden. Tam je omyta v rajských vodách a navoněna rajskými vůněmi. Duše zde zůstane až do patřičné doby, kdy opustí bydliště spravedlivých. Poté je vynesena nahoru k Nejvyššímu místu, krok za krokem, jako oběť k oltáři.³⁴

Zohar poskytuje přesné detaily: nejprve je duše přivedena do oblasti zvané *ben hinom*, kde se duše očišťují před tím, než vstoupí do nižšího ráje. Dva andělské poslové stojí u bran ráje a volají k vládcům spravujícím příslušnou oblast *geheny*. Poslové tyto mocnosti opakovaně žádají, aby přijaly očekávanou duši, která nyní přichází, a během celého procesu očišťování stále pronášejí slovo *hinom*, které znamená „zde jsou“. Když je tento proces konečně završen, ti, kdo jsou pověřeni správou *geheny*, odtud duši vyzvednou a dovedou ji k bráně ráje. V tomto okamžiku opět říkají přítomným andělským poslům: „*Hinom*, hle, zde je duše, která vyšla čistá a bílá.“ Duše je pak přivedena do Království ráje.³⁵

Nanejvýš zajímavé je učení *Zoharu* o tom, jak se uprostřed dvanáctiměsíčního pobytu duše v *geheně* její trest začíná přerušovat o každém *šabat*, dni odpočinku, neboť šabatový pokoj dosahuje až do hlubin samotné *geheny*:

O každém šabatovém večeru, když je den posvěcován, jsou vysláni poslové, aby vyhledávali po celé *geheně*: „Prosíme, přestaňte trestat hříšné! Svatý král dorazil; *šabat* se právě posvěcuje. A tak jsou všichni pod Jeho ochranou.“ Z tohoto důvodu ustanou všechny tresty a hříšníci na jistou dobu spočinou v pokoji.³⁶

NIŽŠÍ RÁJ

Zohar popisuje, jak je duše, která právě dovršila svůj čas v *geheně*, připravena – stále ještě v oblasti pekel – na své povznesení do Nižšího ráje, jak je popsáno výše.

Také již bylo zmíněno, jak se změna duchovního stavu projeví ve změně oděvu, který pak náležitě odráží nově pozvednuté postavení duše.

Jak říká *Zohar*, lidská duše se nemůže objevit před Nejvyšším, pokud není nejprve uznána hodnou co do svého božského oděvu. Stejně tak se duše nemůže ukázat v materiálním světě, pokud není oděna do patřičného roucha. Text nám dále říká, že

dokonce i nebeští andělé – pokud potřebují z toho či onoho důvodu vyřídit v našem světě nějakou zprávu – se zde neobjeví, pokud se neobléknou do náležitého oděvu tohoto světa. Jinými slovy, „oděv“ musí vždy být v souladu s navštěvovaným místem.³⁷

Jak ho popisuje *Zohar*, je sám Nižší ráj místem další přípravy pro duše, které – když a pokud jsou uznány hodnými – potom stoupají do samotného Vyššího ráje, konečného cíle všech duší. Nicméně rozdíl mezi Nižším a Vyšším rájem se považuje za nesmírný: „...ti, kdo si nezaslouží vystoupat tak vysoko, dostávají nižší místo podle toho, jaké jim patří. Zaujímají místo v nižším Edenu, který je zván ‚nižší moudrostí‘ a mezi nímž a vyšším Edenem je rozdíl jako mezi temnotou a světlem.“³⁸

Zohar nicméně zdůrazňuje propojenost nižší a vyšší části Ráje, díky které se o *šabatu* mohou duše z Nižšího ráje povznést do Vyššího a stanout před „trůnem slávy“. Nakonec může být duše z Nižšího ráje uznána hodnou vzestupu na nebeskou rovinu vyšší zahrady Eden, kde opět dostává nové roucho.

Oděvy duše jsou utvořeny z dobrých skutků, které vykonala v tomto světě, poslušna příkázáním Tóry. Při pobývání v Nižším ráji je duše živa z těchto dobrých činů – dokonce oděna v rouchu, které je z nich utkáno! Tak praví *Zohar*. Když ale duše postoupí dál skrze očistu a milost Všemohoucího, dostane se jí jiného drahocenného roucha, oděvu vyššího řádu. Ten je utvořen z nadšení a oddanosti, které duše prokazovala při studiu Tóry a ve svých nejupřímnějších modlitbách. Na nejvyšší úrovni jsou duši poskytnuta roucha ze světla, aby mohla vystoupat dál nahoru. Dřívější oděv, jak již bylo řečeno, závisel na jejích činech v trojrozměrném světě, ale vyšší oděv závisí na oddanosti a lásce, které svého nositele opravňují vstoupit do společnosti andělů a božských bytostí.³⁹

VYŠŠÍ RÁJ

Aby se dostala do vyšší zahrady Eden, musí duše projít ještě další zkouškou a očistou, než může stanout před „Panovníkem kosmu“.

Když pobývá v Nižším ráji, má duše ve svém vědomí stále ještě pozůstatky světské existence, od kterých musí být zcela očištěna, než je způsobilá vystoupat výše. Z tohoto důvodu, říká nám *Zohar*, prochází duše „řekou ohně“, ze které vychází plně očištěna. Tímto způsobem se ocitá v přítomnosti Nejvyššího panovníka, očištěná od všech materiálních prvků a nečistot. Podle stejných kabalistických textů zde také působí

paprsky nebeské záře, které dále přispívají k uzdravení duše. Jelikož tato fáze očišťování je již vrcholná, stojí pak duše oděná v patřičném rouchu před svým Stvořitelem a poznávají nekonečnou blaženost.⁴⁰

V tomto místě se v *Zoharu* dozvídáme, že nejvyšší úroveň ze všech je *cror ha-chajim*, „svazek živoucích“. Je to skutečný návrat duše ke zdroji, z něhož povstala před vtělením. Je to právě zde, kde se duše setká s „tím svatým, nejvyšším stupněm zvaným vyšší duše (*nešama*) a zahrnuje sebe samu božským potěšením.“⁴¹ Právě tehdy duch vystupuje nahoru a blaženě spočívá ve svém spojení s vyšší duší.

POZNÁMKY

1. Viz *Zohar* II, 218b. Kniha záře (*Sefer ha-zohar*) nebyla dosud přeložena do češtiny. Autor cituje podle anglického překladu: Simon, M. a Sperlin, H., trans., *The Zohar*, vol. 1–5, London-New York: Soncino Press, 1984 [pozn. překl.]
2. *Zohar* II, 217b.
3. Ibid.
4. *Zohar* II, 245a.
5. *Zohar* V, 126b–127a.
6. Ibid.
7. Ibid.
8. Ibid.
9. Ibid.
10. Ibid.
11. *Zohar* II, 218b.
12. *Zohar* I, 57b.
13. *Zohar* V, 53a.
14. *Zohar* I, 100a.
15. *Zohar* II, 218a–218b.
16. *Zohar* IV, 199a.
17. *Zohar* I, 221b.
18. *Zohar* I, 78b–79a.

19. *Zohar* IV, 126b.
20. *Zohar* II, 202a.
21. *Zohar* II, 175b.
22. *Viz Midraš tehilim* (midraš k Žalmům), 11:6.
23. *Ibid.*
24. *Zohar* I, 218b–219a.
25. *Zohar* III, 142a.
26. *Zohar* I, 77a–77b.
27. *Zohar* II, 217b.
28. *Zohar* I, 65b–66a.
29. *Zohar* IV, 150a.
30. *Ibid.*
31. *Zohar* III, 97a.
32. *Zohar* II, 238b.
33. *Zohar* I, 107b–108a.
34. *Zohar* V, 53a.
35. *Zohar* IV, 211b.
36. *Zohar* IV, 150b–151a.
37. *Zohar* IV, 229b.
38. *Zohar* V, 182b.
39. *Zohar* IV, 210a–210b.
40. *Zohar* IV, 211b–212.
41. *Zohar* V, 71a.

Komentář

1. Analýza výchozího textu

Při analýze textu vycházím z modelu, který v knize *Text Analysis in Translation* předkládá Nordová (1991). Nedržím se ho ovšem striktně; přizpůsobuji ho pro účely této práce podle toho, které body jsou vzhledem k překládanému textu relevantní a jak spolu vzájemně souvisejí. Částečně se také opírám o další zdroje, zejména v oblasti stylistiky (Čechová, 2003) a v otázce jazykových funkcí (Jakobson, 1995).

1.1. Extratextové faktory

1.1.1. Text a médium

Knih *Ultimate Journey: Death and Dying in the World's Major Religions* vyšla v roce 2008 v americkém nakladatelství Praeger a zároveň ve formě e-knihy přístupné mj. v databázi EBSCO eBook Collection. Je tedy díky své elektronické verzi dostupná čtenářům po celém světě.

Skládá se z úvodu psaného editorem S. Rosenem, pěti kapitol věnovaných otázce smrti a umírání z pohledu pěti světových náboženství: judaismu, křesťanství, islámu, hinduismu a buddhismu, kterými přispělo pět vybraných odborníků na dané oblasti, a ze závěrečné kapitoly sepsané kaplanem pracujícím v hospici v americkém Kansasu, která vypráví o praktických i duchovních rozměrech jeho práce. Součástí knihy je dále podrobný rejstřík a stručné představení editora a autorů jednotlivých příspěvků.

1.1.2. Místo a čas

Knih byla vydána v roce 2008, lze ji tedy považovat za současný, moderní text určený dnešnímu čtenáři. Při překládání tedy není třeba brát v úvahu časový odstup mezi vydáním originálu a překladu.

Místem vydání knihy jsou primárně Spojené státy, nicméně ve své elektronické podobě je anglicky mluvícím čtenářům přístupná celosvětově. Spíše než geografická situace je pro ni důležitá situace společensko-náboženská: uplatní se zejména tam, kde je náboženská svoboda a pluralita a větší podíl nábožensky nezakotvených lidí. Z tohoto hlediska je uvedení českého překladu neproblematické, neboť společensko-náboženská situace v České republice výše uvedené charakteristice zcela odpovídá.

V obsahu překládané části knihy se místo vydání ani místo, kde žije autor, také neodrážejí, neboť ty židovské tradice, které jsou v ní popisovány, nezávisí na místě, nýbrž na příslušnosti k jednotlivým proudům uvnitř judaismu – tak vedle sebe v Praze stejně jako v New Yorku žijí komunity ortodoxní i reformní.

1.1.3. Vysílatel a autor

Vysílatelem textu knihy jako celku je její editor Steven J. Rosen, autor dvou desítek publikací zaměřených především na hinduismus a šéfredaktor akademického časopisu *Journal of Vaishnava Studies*. Ten v předmluvě objasňuje, jaké motivy ho k vydání knihy vedly a co její pomocí chtěl čtenářům zprostředkovat. V souladu s tímto záměrem pak vybral odborníky, kteří napsali jednotlivé kapitoly. Jeho role je tedy pro text překládané kapitoly významná především v tom, že její sepsání svěřil rabínovi Seltzerovi, který v rámci židovského učení nepatří mezi představitele hlavního proudu a přináší přístup v judaismu spíše okrajový, soustředěný na kabalistickou nauku o cestách duše.

Autor kapitoly *Judaism: The Journey of the Soul*, Arthur Seltzer, je rabín působící v Jihoafrické republice. Prošel klasickým rabínským vzděláním a dále se specializoval na mystickou tradici a kabalistické učení. V překládaném textu se tento fakt odráží zejména četnými odkazy na knihu Zohar (Knihu záře), stěžejní dílo kabaly, které ve 13. století vydal španělský mystik Moše de Leon.

1.1.4. Příjemce

Cílovými čtenáři výchozího textu jsou primárně lidé, kteří se nějakým způsobem potřebují vyrovnávat se smrtí a umíráním a zároveň nejsou vyznavači žádného z pěti velkých světových náboženství, která jsou v knize zahrnuta. Těm má zprostředkovat nejen informace, ale také porozumění, duchovní oporu a útěchu. Kniha může ovšem posloužit i lidem, kteří takovýmito „hledáči“ nejsou a chtějí se z jakýchkoli důvodů o tématu pouze něco dozvědět, případně jsou sami zakotveni v nějakém náboženství a zajímá je, jak ke smrti přistupují ta ostatní; pro ně pak text plní pouze informativní funkci.

Vzhledem k vydání elektronické verze se text může dostat k nejširším vrstvám čtenářů, kteří jsou omezeni pouze znalostí anglického jazyka. V českém prostředí by cílový čtenář typově odpovídal příjemci originálu.

1.1.5. Záměr vysilatele a funkce textu

Steven Rosen v předmluvě uvádí důvody, které ho vedly k sestavení knihy *Ultimate Journey: smrt a umírání* jsou věci, se kterými se nutně musí setkat každý člověk a každý se s nimi musí nějak vyrovnat. Dnešní lidé se ovšem těmto tématům spíše vyhýbají, ať už vědomě či podvědomě. Podle Rosena mohou slova velkých myslitelů, jak je předávají světová náboženství, takovými lidem přinést povznesení a útěchu a připravit je na nevyhnutelný konec vlastního života.

Záměrem vysilatele je tedy nejen poskytnout čtenářům informace o nejrůznějších zvycích a obřadech spojených se smrtí, ale také – a to především – jim nabídnout vhled do představ a učení, která za nimi stojí, aby v nich mohli nalézt oporu pro vlastní vyrovnávání se s konečností lidského života. Kniha má představovat shrnutí „starobylé moudrosti“ světových náboženství skrze podání odborníků na slovo vzatých. Nedělá si ovšem nárok na univerzální pravdu (ani by nemohl, neboť obsahuje pět různých „pravd“ pěti náboženských tradic) a čtenáře vybízí, aby „přijal to, co mu dává smysl, a odložil to ostatní“ (Rosen, 2008, s. ix).

Z tohoto autorského záměru potom vyplývá funkce samotného překládaného textu: dominantní je zde funkce referenční, neboť text samotný je výkladem o tradicích a učení daných náboženství, který lze zařadit do populárně-naučného žánru, byť s jistými vlastními specifiky. V jisté míře se uplatňuje také funkce konativní s cílem přimět čtenáře k uvažování nad duchovním rozměrem daných tradic a případně je i přesvědčit, aby přijali jejich učení nebo se jím nechali inspirovat. Konativní, tedy na příjemce zaměřenou funkci mají i časté vsuvky a uvozovací věty jako např. „*the rabbis of the Zohar tell us*“ (Rosen, 2008, s. 7) nebo „*the Zohar tells us*“ (Rosen, 2008, s. 15) a první osoba plurálu v nich užitá.

1.2. Intratextové faktory

1.2.1. Tematický obsah

Kapitola *Judaism: The Journey of the Soul*, z níž pochází překládaný text, má po obsahové stránce dvě hlavní témata: jednak smrt a umírání, které jsou společným tématem celé knihy, jednak židovské náboženství, a to především v jeho kabalistické podobě. Úvodní část je věnovaná zvyklostem a rituálům spojeným se smrtí, umíráním a pohřbem, většina kapitoly pak pojednává o lidské duši v momentu smrti, v době před

smrtí a po ní. Ta část, kterou jsem již pro přílišnou délku celého textu nepřekládala, se věnuje problematice reinkarnace a zmrtvýchvstání a v závěru následuje ještě shrnutí všeho podstatného z celé kapitoly.

Tematické zaměření textu má na jeho další charakteristiky významný vliv. Projevuje se zejména v lexikální stránce, a to výskytem různých náboženských pojmů, specificky židovských termínů a v neposlední řadě i četných hebrejských slov s anglickým překladem či vysvětlením. Dalším prvkem, který s obsahem souvisí, je stylistická rovina; text je psán vyšším stylem s prvky náboženského jazyka.

1.2.2. Presupozeice

Text nepředpokládá u čtenářů žádné zvláštní znalosti týkající se náboženství, která jsou v knize zahrnuta. Jediným předpokladem společným celé knize, který uvádí editor v úvodní stati, je přesvědčení o existenci jakési duchovní podstaty člověka, ať už se jí říká duše nebo jinak – ono „nedefinovatelné něco, co odlišuje živoucí bytost od neživých předmětů“ (Rosen, 2008, s. ix). Z hlediska presupozeic tedy není mezi cílovými čtenáři originálu a překladu rozdíl a není proto třeba zasahovat do (ne)explicitnosti textu.

Samotná překládaná kapitola pojednávající o judaismu v tomto bodě nijak nevybočuje. Autor podává ucelený výklad s vysvětlením všech termínů relevantních pro pochopení obsahu (to se týká zejména hebrejských slov, která jsou důsledně vysvětlována vždy při první zmínce). Citace jsou opatřeny poznámkami tak, že lze zdroj v případě potřeby snadno vyhledat. Výjimečně se objevuje nepřeložené a nevysvětlené hebrejské slovo *Šchina* (vzhledem k důležitosti tohoto pojmu a jeho častému opakování v textu se domnívám, že se jedná o chybu na straně autora textu a nikoli o jeho záměr, proto také slovo při první zmínce v překladu vysvětluji); Seltzer také neuvádí plná jména zmiňovaných osob (jedná se o Šneura Zalmana z Ljadu – v textu uváděn pouze jako „Alter rebe, první rebe Chabadu“ a Jicchaka Luriu – v textu uváděn jako „Arizal“) ani význam akronymu Chabad. Tyto znalosti autor ovšem u čtenářů nemůže předpokládat; zřejmě tedy uvedené informace nepovažuje za relevantní pro porozumění textu. Čtenář si je také v případě zájmu může sám dohledat.

1.2.3. Stylistická charakteristika

Překládaný text lze stylisticky zařadit jen s obtížemi, neboť se v něm setkávají a mísí různé prvky. Nejblíže má k žánru odbornému, a to spíše jeho formě populárně naučné; obrací se „k zájemci, který má jen nevelké poznatky z oboru, a tomu se podřizuje jak výběr faktů, tak i forma zpracování“ (Čechová, 2003, s. 189). Popularizační styl je také vstřícnější k adresátovi než styl akademicky odborný.

Funkčnímu stylu odbornému, jak jej popisuje Čechová, odpovídají i další rysy textu: používání specifických termínů, rysy intertextovosti (cituje se ovšem autorita duchovní spíše než odborná), situační nezakotvenost či nadčasovost, neosobní vyjadřování autora (kde je v textu použita první osoba, je vždy v plurálu zahrnujícím čtenáře, např. v konstrukcích jako „*the Zohar again informs us that...*“, které se odvolávají k autoritě citovaného spisu), propracovaná kompozice s popisnými názvy podkapitol, složitější větná stavba, hojně užití konektorů a textových orientátorů (zejména ukazovacích zájmen).

Oproti čistě odbornému stylu text vykazuje i prvky obrazného vyjadřování, které jsou zčásti vneseny samotným tématem (např. při popisu předsmrtných vidění), zčásti autorovým osobním stylem (např. název podkapitoly „*kaf ha-kelah: the hollow of the sling*“). Obsahová stránka a úhel pohledu text posouvá blíže ke kategorii textů duchovních, nicméně stále se jedná o útvar výkladový a nikoli náboženský.

Z hlediska použitých slohových postupů se uplatňuje především postup výkladový s prvky postupu vyprávěcího a popisného, které si opět žádá obsahová stránka textu.

1.2.4. Výstavba – horizontální a vertikální členění

Z hlediska výstavby textu lze rozlišovat členění horizontální a vertikální. „Horizontálním členěním textu rozumíme jeho lineární členění na úvodní, střední a závěrečnou část, v psaném textu i členění na kapitoly, odstavce.“ (Čechová, 2003, s. 85) Oproti tomu „vertikálním členěním textu rozumíme způsoby vyjádření odrážející hierarchii jednotlivých informací a jejich vzájemné vztahy“ (Čechová, 2003, s. 86).

Překládaný text je horizontálně členěn do podkapitol s vlastním názvem, vymezených svým obsahem, a dále pomocí přiměřeně dlouhých, často tematicky na sebe navazujících odstavců, které napomáhají orientaci v textu. Dohromady tvoří ucelený výklad nepřerušovaný žádnými výraznými tematickými skoky či odbočkami.

První podkapitola se týká rituální stránky smrti a umírání, všechny ostatní potom v návaznosti na sebe postupně rozvíjejí téma kabalistického pojetí duše, přičemž postupují podle jednotlivých úseků její cesty.

Ve vertikálním členění se uplatňuje několik prvků. Jedním z nich je název samotné kapitoly *Judaism: The Journey of the Soul*, který vystihuje tematické zaměření celého textu. Další jsou pak nadpisy podkapitol, opět nazvaných podle svého obsahu, zvýrazněné kapitálkami. Delší citace jsou v souladu s územ psány menším písmem a tvoří samostatné odstavce. Přesný zdroj citací a parafrází je vždy uveden v poznámkách na konci kapitoly, v textu samotném jsou pouze čísla poznámek.

1.2.5. Syntax

V textu převažují souvětí nad větami jednoduchými, přičemž se vyskytují hojně jak souvětí parataktická, tak hypotaktická, často složená z většího počtu vět, např. „*Not only is the experience a painful one, but it attests to the soul irrefutably that its place in physicality is now itself disintegrating and that it must move on.*“ (Rosen, 2008, s. 11) – souvětí složené ze dvou vět hlavních a dvou vedlejších.

Velmi časté je použití pasiva, které je ostatně pro anglické odborné texty typické. Většinou slouží aktuálnímu členění nebo k deagentizaci výpovědi: „*If death occurs at home, all mirrors are covered...*“ (Rosen, 2008, s. 2) nebo „*Before death comes, it is considered to be of great merit...*“ (Rosen, 2008, s. 1), v některých pasivních větách je však agens vyjádřen předložkovou vazbou *by*: „*The eyes of the deceased are to be closed by those present...*“ (Rosen, 2008, s. 2).

Autor používá velké množství polovětných konstrukcí s přítomnými i minulými participii, které přispívají k hutnosti a kondenzovanosti vyjádření, což je opět typické pro odborný styl. Nežádka se objevuje i více polovětných vazeb v jednom souvětí. Tak např. „*The above Zohar text would seem to indicate that depending on the righteousness of the dying person, different qualities of visions and their implications occur, leading to different pathways to be traversed by the departing soul.*“ (Rosen, 2008, s. 8) nebo „*When the spirit is about to make its final exit from the body, having thus dealt with each limb, the Shekinah stands over the empty shell, and the spirit continues its journey, leaving the body behind.*“ (Rosen, 2008, s. 7).

Velmi častým syntaktickým prvkem jsou vsuvky, používané mj. při vysvětlování hebrejských pojmů (ve formě přístavku) a odkazování na Zohar: „*The*

Chevre Kaddisha, the burial society, is to be called...“ (Rosen, 2008, s. 2); *„a voice goes forth and makes a proclamation, the Zohar explains, that is heard throughout the cosmos“* (Rosen, 2008, s. 6); *„if such a person is particularly virtuous, the Zohar further reports, his fruitful journey is announced for thirty days“* (Rosen, 2008, s. 7). Vznikají tak komplexní věty se složitou interpunkcí, zejména velkým množstvím čárek, v některých případech až obtížně srozumitelné. V některých větách jsou čárky nadužívány: *„Inherent in these traditions is the understanding that those remaining in life, the mourners, by their actions, contribute significantly to the separation, elevation, and transformation of the soul.“* (Rosen, 2008, s. 1) nebo *„If death occurs at home, all mirrors are covered, both to avoid instances of personal vanity in the face of death, and, it is said, to acknowledge the now diminished image of God in the once animated human form.“* (Rosen, 2008, s. 2).

Častým syntaktickým jevem jsou v textu také předložkové a adverbialní fráze na začátku věty, oddělené čárkou: *„According to Jewish law, the deceased...“* (Rosen, 2008, s. 2); *„Most interestingly, the Zohar teaches that...“* (Rosen, 2008, s. 13). Na začátcích vět, tedy v pozici kontextově zakotvené informace, se také objevují vedlejší věty, např. *„Before death comes, it is considered...“* (Rosen, 2008, s. 1).

1.2.6. Lexikum

Lexikální stránka zvoleného textu je pro překlad velmi podstatná. Výrazným prvkem jsou zde používaná hebrejská slova, kterými autor označuje některé specifické židovské realie. Jedná se o názvy modliteb, jednotlivých složek duše nebo oblastí zásvětí, pojmy označující místa, časy a osoby spojené se smrtí či umíráním a další slova. Tyto hebrejské výrazy jsou vždy (až na výše zmíněnou výjimku) při prvním výskytu doplněny anglickým ekvivalentem nebo vysvětlením, řada z nich se pak v textu objevuje opakovaně jako slovo, kterému čtenář již rozumí. Jsou tedy použita podobně, jako bývají ve výkladových textech používány odborné termíny, ovšem s tím rozdílem, že mají kromě přesného významu denotačního ještě důležitý význam konotační: hebrejščina je posvátný jazyk a jako taková má v duchovně zaměřeném textu své nezpochybnitelné místo.

Kromě hebrejských slov se hojně vyskytují také náboženské pojmy, a to jak obecně náboženské (jako např. *soul, purification, sacredness, confessional, sin, prayer* a

další), tak specificky židovské či biblické (*burial society, Jewish law, Psalm, the Garden of Eden* a další).

Tematickému a žánrovému zaměření textu odpovídá užívání slovní zásoby z oblasti neutrální až stylově vyšší, často se také vyskytují slova cizího (především latinského) původu typická pro vyšší stylovou vrstvu: *interaction, disintegration, enter, multitude, physicality* a řada dalších. Uplatňují se zejména tam, kde je nutné vzhledem k tématu zachovat důstojnost vyjadřování. Vyšší až knižní styl se nicméně objevuje i u slov domácích, např. v užití *gaze upon* a nikoli neutrálního *look at*. Obsahová stránka textu kromě toho předurčuje velkou míru abstraktnosti lexika. Ojediněle se vyskytují prostředky expresivity, např. v pasáži o vidění Anděla smrti (*a fearful scenario, clothed in fiery garments, tremendous fear*).

Za povšimnutí stojí také používání velmi pestrého repertoáru sloves uvozujících citace a parafráze Zoharu či kabalistického učení obecně; autor střídá slovesa *say, tell, report, inform, teach, offer, reflect, suggest, state, indicate, relate, describe* a *confirm* s předložkovou konstrukcí *according to*.

1.2.7. Neverbální prvky

K neverbálním prvkům podstatným pro překládanou kapitolu lze zařadit výše zmíněné zvýrazněné nadpisy podkapitol, do kterých je text rozčleněn. Dále se uplatňuje kurzíva v případě některých hebrejských pojmů a u názvů spisů *Zohar* a *Midraš raba*. Neverbální prvky užití v tomto textu nicméně nejsou nijak neobvyklé ani nijak výrazně do textu nezasahují.

2. Koncepce překladu

Tři fáze překladatelovy práce, jak je definuje Levý (1998, s. 53) jsou 1. pochopení předlohy, 2. interpretace předlohy, 3. přestylizování předlohy, přičemž koncepci překladu považuje za součást druhého kroku, tedy interpretace originálu. Oproti tomu Vilikovský (2002, s. 96) dělí celý proces odlišně: 1. recepce a interpretace, 2. formování koncepce, 3. reprodukce.

Přikláním se k Vilikovského názoru, že interpretace je součástí fáze recepční, zatímco koncepce překladu z ní vychází, zároveň však zasahuje i do fáze reprodukční, a je tedy na místě ji takto vydělit.

„Prvotním bodem při formování koncepce je nalezení základní ideje díla“ (Vilikovský, 2002, s. 104) a důležitou úlohu hraje zamýšlená funkce textu v cílovém jazyce. V této fázi práce bylo nutné si na základě provedené analýzy výchozího textu uvědomit, které aspekty textu jsou nejpodstatnější z hlediska zachování invariantu textu a které vyžadují jednotný přístup stanovený ještě před začátkem překládání.

Levý (1998, s. 24) uvádí pro odborný styl jako invariant denotativní význam a částečně také stylistické zařazení slov. U textu, který jsem si zvolila k překladu, nicméně vzhledem k tematickému obsahu a náboženskému úhlu pohledu nelze mluvit o čistě odborném stylu. Proto za invariant považuji i konotativní význam, a to zejména tam, kde jde právě o náboženské konotace.

Kromě důrazu na zachování obsahu má pro překladový text význam i jeho srozumitelnost a čtivost, proto bylo mým záměrem upravit některé nepřehledné úseky textu tak, aby pro cílového čtenáře byly přehlednější, a to někdy na úkor věrnosti překladu. Tyto zásahy budou podrobněji rozebrány v dalších částech práce.

Ještě před začátkem práce na překladu bylo také nutné stanovit způsob přepisování hebrejských slov do češtiny a vyhledat příhodné slovníky. Tomuto problému se také budu věnovat v následující kapitole.

3. Překladatelské problémy a jejich řešení

3.1. Pravopis

3.1.1. Hebrejská a jidiš slova

V textu se vyskytuje značné množství hebrejských pojmů transliterovaných do latinky, které bylo nutno při překladu upravit pro českou výslovnost. Vycházela jsem při tom ze způsobu, jakým přepisoval hebrejské výrazy pro publikaci *Judaismus od A do Z* PhDr. Bedřich Nosek; výrazy, které se v knize nevyskytují, jsem přepisovala podle Noskových pravidel přímo z hebrejštiny za pomoci dvou internetových slovníků¹, v nichž lze najít přesnou vokalizovanou podobu jednotlivých výrazů. Oproti anglickému přepisu tedy např. zmizely zdvojené konsonanty, jejichž výslovnost moderní hebrejšтина nerozlišuje od jednoduchých, a některé plné vokály na místě hebrejského nehlasného šva. Přibyly naopak spojovníky mezi členem určitým (*ha*) a určovaným jménem.

Slovo *jarcajt*, které pochází z jidiš, přepisuji taktéž podle *Judaismu od A do Z*; ten uvádí i alternativní možnost *jorcajt* (výslovnost jidiš není jednotná), vzhledem k formě „Yarzeit“ v originále i větší podobnosti s původním německým „Jahrzeit“ jsem ovšem zvolila první možnost.

Kromě pravopisu se podle úzu knihy *Judaismus od A do Z* řídím i ve věci skloňování hebrejských výrazů – dvou a víceslovné výrazy ponechávám neskloňované, stejně jako jednoslovné hebrejské plurály – a rovněž pro hebrejské a jidiš pojmy důsledně používám kurzívu (v originálním textu jsou některá psaná malými písmeny kurzívou, některá v uvozovkách a ostatní pouze s velkým počátečním písmenem).

3.1.2. Velká písmena

Hebrejská abeceda nerozlišuje velká a malá písmena tak jako latinka. Autor v angličtině píše některá hebrejská slova s velkým počátečním písmenem, což by ale v případě většiny z nich odporovalo českému úzu, neboť se nejedná o vlastní jména, ale o obecné pojmy. Proto je přepisuji malými písmeny s výjimkou slova *Šchina*, „kterého používali talmudští učenci k označení imanence Boha a jako synonyma pro Boha samého“ (Newman a Sivan, 1992, s. 207) – jedná-li se o Boha, píše se vždy velké písmeno (stejně tak v dalších v textu se vyskytujících výrazech „Svatý“, „Nejvyšší panovník“,

---

¹ www.morfix.co.il a http://www.lexilogos.com/english/hebrew_dictionary.htm#

„Všemohoucí“, „Panovník kosmu“). Proto také v citaci Zoharu zachovávám velké písmeno v zájmeně „Ní“, když je řeč o *Šchině*.

Jiným případem jsou pak vlastní jména nebo čestné tituly bytostí nebo míst (včetně míst mimo tento svět), v originálním textu uváděná jen anglicky, u kterých velké počáteční písmeno zachovávám. Pokud se jedná o víceslovné názvy, píše se v češtině velké pouze první písmeno prvního slova (např. „Anděl smrti“, „Nižší ráj“). V sousloví „Země izraelská“ ponechávám velké písmeno proto, že se jedná o překlad hebrejského sousloví *erec jisra'el*, které má významné teologické konotace a s tímto českým pravopisem je uvedeno i v příručce *Judaismus od A do Z*.

3.2. Intertextualita a poznámkový aparát

Překládaný text se velkou měrou opírá o citace z kabalistické knihy Zohar – plným názvem *Sefer ha-zohar*, „Kniha záře“. Tato kniha je hlavním dílem kabaly; podle tradice byla sepsána ve 2. století Šimonem bar Jochajem, vydal ji ovšem ve století 13. Moše de Leon. Formálně jde o těžko srozumitelný midraš (výklad) k Tóře a dalším částem hebrejské bible, psaný zvláštní formou aramejštiny s mnoha neologismy. Ovlivnil zejména židovské uprchlíky vyhoštěné ze Španělska koncem 15. století a stoupence chasidismu (mystického směru judaismu, který vznikl v 18. století ve východní Evropě a dnes je živý zejména v USA). Autor na Zohar velmi často odkazuje v poznámkách na konci kapitoly a na několika místech z něj cituje.

Vzhledem k faktu, že kniha Zohar nebyla dosud přeložena do češtiny, překládala jsem citace ze znění uváděného autorem, tedy převzatého z jednoho z anglických překladů (jedná se o překlad Harryho Sperlina a Maurice Simona z roku 1984). Vzhledem k povaze mystických textů by ovšem přihlížení k případnému českému překladu bylo přinejmenším problematické, neboť každý takový překlad je již nutně interpretací a jednotlivé překlady se značně liší.

Vzhledem k jejímu charakteru a stáří používám při překládání pasáží z knihy Zohar knižnější jazyk než v základním textu, ovšem tak, aby stále byly co nejlépe srozumitelné. Snažím se přitom o co největší věrnost.

Jednotlivé odkazy a citace ze Zoharu uvádím v poznámkách na konci textu, stejně jako jsou uvedeny v originálu (překládala jsem ovšem pouze část dané kapitoly, proto také za jejím překladem uvádím jen odpovídající část poznámek). Text Zoharu je rozdělen do očíslovaných oddílů; v případném překladu knihy vydaném v budoucnosti

by tedy citovaná místa bylo snadné dohledat právě podle těchto čísel (je pravidlem citovat Zohar čísla oddílů, proto Seltzer uvádí také tato a nikoli příslušné stránky vydání, ze kterého čerpal).

Pro citace z Bible používám český ekumenický překlad, neboť je jednak běžně užívaný, jednak dobře srozumitelný. Kralický překlad, který je nejméně původnímu hebrejskému textu, jsem vyloučila právě kvůli obtížné srozumitelnosti pro dnešního čtenáře. Biblické citace uvádím standardním způsobem, tedy v závorce přímo v textu zkratkou knihy a číslem kapitoly a verše.

Odkaz na *Midraš tehilim* (*midraš*, čili výklad, ke knize Žalmů) uvádím stejně jako autor v poznámce, a to ve formátu používaném pro *midraše*, který je podobný formátu biblických citací.

Kromě poznámek je na konci kapitoly ještě bibliografie, která uvádí seznam relevantní anglickojazyčné literatury týkající se především tématu smrti a posmrtného života duše v judaismu. V případě, že by byl text překládán celý a určen k vydání, bylo by nutné sestavit seznam relevantní literatury české, případně převzít i původní anglické tituly, neboť v češtině je odpovídající literatury o poznání méně.

3.3. Lexikum

Na lexikální rovině bylo nutné se vypořádat s několika obtížemi. Jednou z nich byly použité náboženské pojmy, u nichž bylo nutné dbát na denotativní i konotativní složku významu. Často opakovaný výraz „*Jewish law*“ (užívaný ve smyslu *halacha*, i když hebrejský výraz v textu nezazní) neznamena „právo“ či „zákon“ v tom slova smyslu, jak si právní závaznost čtenář představí; jde o závaznost náboženskou, proto se kloním k překladu souslovím „židovský náboženský zákon“. Z podobných důvodů ve spojení „*the Mitzvot, the good deeds*“ používám „rituální úkony“, neboť *micva* je „příkázání“ a nejde tedy o nějaké nezištné „dobré skutky“ (dobré jsou tyto skutky proto, že jsou poslušny příkázáním Tóry).

Kvůli konotacím volím pro převod slova *journey* v názvu kapitoly i dále v textu neutrální české slovo „cesta“ a nikoli „pout“, které je spojeno s křesťanským významem pro tento text nevhodným.

Problémem jiného druhu byl pak převod obrazného názvu jedné z podkapitol, „*kaf hakelah: the hollow of the sling*“ (Rosen, 2008, s. 11). Přesným významem slova *hollow* je zde místo, kam se v praku vkládá kámen, pro které jsem v češtině nenalezla

použitelný výraz, navíc se jedná o prak odstředivý a nikoli ten druh praku, který si čtenář nejspíše představí, protože ho zná coby dětskou hračku. Vzhledem k obsahu podkapitoly, kde se hovoří o tom, jak jsou duše „povrhovány kolem jako kámen z praku“, jsem nakonec zvolila variantu, která zachovává dva podstatné významové prvky: prak a jeho odstředivou sílu.

3.4. Syntax

Syntaktická rovina textu představovala jeden z nejnáročnějších aspektů překladu. Jak již bylo uvedeno v analýze, obsahuje text mnoho složitých souvětí, jejichž výstavbu nebylo někdy možné zachovat, případně to nebylo vzhledem ke srozumitelnosti vhodné. Proto jsem se uchýlila i k rozdělení souvětí do dvou vět (pouhé číslo stránky okazuje na stránku této práce):

„To be thorough: A third tradition concerning deathbed visions is that of seeing deceased relatives and friends who come to assist the soul on its journey, its destination depending on the person's merit acquired in this life.“ (Rosen, 2008, s. 9)

„Pro úplnost: třetí tradice týkající se předsmrtných vidění je spatření zemřelých příbuzných a přátel, kteří přicházejí, aby duši pomohli na cestě. Její další místo určení přitom závisí na zásluhách, kterých dotyčný člověk dosáhl v tomto životě.“ (s. 16)

Častým jevem bylo pasivum, které se v češtině používá o poznání méně. Proto jsem ho zachovávala jen místy, kde v překladu nepůsobí nepřirozeně a není známý konatel děje:

*„...if such a person is particularly virtuous, the Zohar further reports, his fruitful journey **is announced** for thirty days among the righteous in the Garden of Eden.“ (Rosen, 2008, s. 7)*

*„...pokud je takový člověk obzvláště ctnostný, zpravuje dále Zohar, jeho plodná cesta **je oznamována** po třicet dní mezi spravedlivými v zahradě Eden.“ (s. 14)*

Poměrně často bylo ovšem nejlepším řešením původní anglické opisné pasivum nahradit českým pasivem reflexivním, a to zejména ve větách, kde je nevyjádřený všeobecný agens:

*„For males, the tallit or prayer shawl **is then wrapped** around him.“ (Rosen, 2008, s. 2)*

*„Mužům **se** navíc kolem těla **omotává** ještě talit, modlitební šál.“ (s. 9)*

*„About a year after the burial, a Matzevah, a monument, **is erected and consecrated** over the grave as a permanent memorial for the deceased.“ (Rosen, 2008, s. 4)*

„Zhruba rok po pohřbu *se* na hrobě **vztyčuje a posvěcuje** maceva neboli náhrobek coby trvalý pomník zesnulému.“ (s. 11)

V dalších případech jsem pasivní konstrukce převáděla na aktivní, zejména tam, kde byl vyjádřen agens:

„*The eyes of the deceased are to be closed by those present and a sheet or covering drawn over their face.*“ (Rosen, 2008, s. 2)

„Oči zesnulého pak **mají přítomní zavřít** a tvář **zakrýt** rouškou nebo plachtou.“ (s. 8)

Někdy bylo nutné podmět doplnit, protože agens v původní větě vyjádřen nebyl:

„*We are taught that the soul consists of five levels.*“ (Rosen, 2008, s. 5)

„*Učí nás [tradice], že duše se skládá z pěti úrovní.*“ (s. 12)

Také polovětné konstrukce uvozené minulým participiem s pasivním významem si někdy žádaly převod na plnou větu s aktivním slovesem:

„*With the conclusion of the burial service begins Shivah, the seven-day period of mourning during which the mourners remain at home, comforted by visitations from family and friends.*“ (Rosen, 2008, s. 3)

„*S koncem pohřebního obřadu samotného začíná šiva, sedmidenní období smutku, kdy truchlící zůstávají doma a pro útěchu je navštěvují příbuzní a přátelé.*“ (s. 10)

Nelehkým úkolem bylo vypořádat se s některými z již zmiňovaných častých vsuvek. Někdy bylo možné zachovat význam a přitom je začlenit do věty bez nutnosti oddělování čárkami:

„*This same text tells us that when the day comes for a person to depart from the world, four quarters of the world indict him, as it were, with punishments rising up from all four directions.*“ (Rosen, 2008, s. 6)

„*Tentýž text nám říká, že když přijde den, kdy má člověk odejít ze světa, čtyři čtvrtiny světa jako by ho obžalovávaly, zatímco ze všech čtyř světových stran povstávají hrozící tresty.*“ (s. 13–14)

Jinde jsem vsuvku ve větě zachovala, ale posunula na jiné místo, aby v překladu nepůsobila rušivě:

„*At this time, a voice goes forth and makes a proclamation, the Zohar explains, that is heard throughout the cosmos.*“ (Rosen, 2008, s. 6)

„V této chvíli, vysvětluje Zohar, se pozvedne hlas a učiní prohlášení, které je slyšet přes celý kosmos.“ (s. 14)

3.5. Stylistické problémy

Ze stylistických důvodů jsem provedla v překladu oproti originálu několik změn, týkajících se různých prvků textu. Zejména jsem se snažila vyhnout opakování přivlastňovacích zájmen, která jsou v angličtině často nutná, v češtině by ale jejich užití nebylo přirozené. Na některých místech bylo možné je jednoduše vynechat, tak např. v úseku „*both within its life in the physical world, as well as along its journey in the postmortem world*“ (Rosen, 2008, s. 4) bylo možné vynechat obě *its*, neboť z kontextu je jasné, o čí život a cestu se jedná.

Vyhýbala jsem se ovšem i přílišnému opakování gramatických konstrukcí, tak např. v prvním odstavci textu je osmkrát genitivní vazba *s of*:

„*In the Jewish tradition, death is considered an integral part of the experience of life, leading from the antechamber of this life into the next. The time of transition of the soul from its incarnation in the physical body to the beginning of its journey in the next is considered to be a time of great sacredness, for if man is created in the image of God, then the form that once contained that soul is now relieved of its task, and the godly soul begins its return to its divine source.*“ (Rosen, 2008, s. 1)

Genitiv zachovávám v pěti případech; „*the antechamber of this life*“ převádím na „*z tohoto života coby předpokoje*“, mj. i proto, že „*předpokoj tohoto života*“ by neodpovídal významem; dvakrát používám místo dvou substantiv spojení substantiva s adjektivním přívlastkem: „*the experience of life*“ – „*životní zkušenost*“ a „*the image of God*“ – „*obraz Boží*“.

Další stylistickou úpravou bylo sjednocení formátu vsuvek vysvětlujících hebrejská slova pouze do dvou verzí, a to u kratších formulací pomocí spojky *neboli*, např. „*maceva neboli náhrobek*“, „*viduj neboli vyznání vin*“, u většiny pak pomocí vsuvky oddělené z obou stran čárkami: „*při jarcajtu, výročí smrti,...*“ nebo „*tahara, rituální očištění těla před pohřbením,...*“.

Upravila jsem také interpunkci ve dvou případech, kdy se objevil výčet oddělený středníky, v angličtině často používaný, v češtině ovšem nezvyklý. V prvním případě

jsem nahradila čárkou pouze středník poslední před spojkou *and*, neboť čárkami již byly odděleny vysvětlivky hebrejských pojmů:

„From lowest to highest they are nefesh, the vital soul; ruach, the level of emotional interaction with the world; neshamah, the intellectual soul; chayah, the level of soul that is part of all that lives; and yechidah, the unitary oneness with all that is.“ (Rosen, 2008, s. 5)

„Od nejnižší po nejvyšší to jsou nefesh, živoucí duše; ruach, úroveň emocionální interakce se světem; nešama, intelektuální duše; chaja, ta úroveň duše, která je součástí všeho živoucího, a jechida, jednotnost se vším, co existuje.“ (s. 12–13)

Ve druhém případě jsem čárkami nahradila všechny středníky:

„Within the Zohar, which will be our main source in this chapter, are contained numerous and extensive descriptions of the various stages through which the postmortem soul travels—from impending death and the separation of the soul from the body; interment; transition from this world; cleansing; self-evaluation; Gehinnom (hellish existence); Lower Paradise; further soul evaluation; Upper Paradise; the Bond of Life and the Divine Throne; and finally, the soul’s return to the physical world through reincarnation informed by its tikkun, life task.“ (Rosen, 2008, s. 6)

„V Zoharu, který bude naším hlavním zdrojem pro tuto kapitolu, je obsaženo mnoho rozsáhlých popisů jednotlivých stádií, jimiž duše po smrti prochází – od blížící se smrti a oddělení duše od těla přes pohřeb, odchod z tohoto světa, očištění, sebehodnocení, gehinom (existenci v pekle), Nižší ráj, další hodnocení duše, Vyšší ráj, Svazek života a božský trůn až po návrat duše do fyzického světa skrze převtělení předurčené jejím tikunem, životním úkolem.“ (s. 13)

4. Překladatelské posuny

Při překladu vždy dochází k určitým posunům. Většinou již byly zmíněny v kapitole věnované překladatelským problémům, nyní se ovšem pokusím provedené posuny charakterizovat a roztrždit z hlediska teorie překladu. Uvedu pouze některé příklady, neboť vyčerpávající přehled by musel citovat takřka celou práci.

V této kapitole vycházím z typologie, kterou od Antona Popoviče převzal Ján Vilikovský (2002, s. 44–45). Ta rozlišuje čtyři základní typy posunů:

- „1. Konstitutivní posun je nezbytný posun, k němuž dochází v důsledku rozdílů mezi oběma jazyky (originálu a překladu). Chápe se jako funkční a objektivní. Sem patří například reprodukce anglického systému gramatických časů ve slovenštině i češtině nebo naopak vidových příznaků při překladu do angličtiny.
2. Individuální posun je systémem individuálních odchylek motivovaných výrazovými sklony nebo idiolektem překladatele.
3. Tematický posun vzniká náhradou reálií, výrazových spojení a idiomů originálu prvky domácími. Tento postup favorizuje konotaci na úkor denotace a zpravidla se označuje jako substituce.
4. Negativní posun vzniká v důsledku nepochopení originálu. Může být motivován neznalostí jazyka nebo nerespektováním pravidel ekvivalence a projevuje se nesprávným překladem nebo stylovým ochuzováním originálu.“

Negativní posuny jsou jediné, které lze jednoznačně označit za chybné. Překladatel si jich ovšem není vědom (jinak by je odstranil), proto se jimi dál nebudu zabývat.

4.1. Posuny konstitutivní

Konstitutivní posuny vznikají na základě rozdílů mezi jazykem originálu a překladu, jsou tedy nevyhnutelné. V případě překladu z angličtiny do češtiny je jedním z typických případů častější užívání pasiva v angličtině, které se v češtině nahrazuje aktivem nebo pasivem reflexivním. Tomuto problému se věnuje část oddílu 3.4., nebudu ho tedy opakovat. Dalším gramatickým jevem, který si v obou jazycích neodpovídá, je kategorie času, v angličtině mnohem bohatší. Perfektní časy, které čeština nemá, je tak nutné nahrazovat prostými:

„...it cannot do so until the Angel of Death **has taken off** the garment known as this body.“ (Rosen, 2008, s. 12)

„...dokud mu Anděl smrti **neodejme** oděni představující jeho hmotné tělo.“ (s. 20)

Čeština naopak oproti angličtině vyjadřuje slovesný vid, o němž musí překladatel rozhodnout podle kontextu. Vidového protikladu jsem využila v překladu slovesných substantiv v této pasáži, kde v originálu je použito různých sloves:

„Therefore, for the righteous, the moment of death is painless and effortless, ‘like drawing a hair out of milk,’ whereas for the wicked, it is a moment of agitation and pain, like pulling a tangled rope through a narrow opening.“ (Rosen, 2008, s. 10)

„Z tohoto důvodu je pro spravedlivé okamžik smrti bezbolestný a snadný ,jako vytažení vlasu z mléka‘, zatímco pro hříšné je to okamžik zmatku a bolesti, jako ,vytahování zauzleného lana úzkým otvorem‘.“ (s. 17)

Mezi konstitutivní posuny lze zařadit i změny v interpunkci (nahrazení středníků ve výčtu čárkami), jak jsou popsány v oddílu 3.5., neboť se v tomto směru liší český a anglický úzus. Stejně tak se úzus liší v psaní velkých písmen, kterým se zabývá oddíl 3.1.2.

4.2. Posuny individuální

Mezi posuny individuální, tedy motivované nikoli nutností, ale preferencemi překladatele, lze zařadit ty zásahy do textu, které jsem provedla ve snaze ho učinit čtivějším, aniž by to ovšem bylo nutné. Do této kategorie proto řadím některé stylistické úpravy popsané v oddílu 3.5.: nahrazení genitivní vazby spojením substantiva s adjektivem a sjednocení stylu vsuvek, které překládají či vysvětlují použité hebrejské pojmy. Hranice mezi konstitutivními a individuálními posuny, zvláště v otázce stylistických úprav, nicméně není příliš ostrá.

4.3. Posuny tematické

Za tematický posun lze v tomto překladu považovat změnu v přepisu hebrejských slov, kde používám české hlásky nejpodobnější těm, které se vyslovují v moderní hebrejštině. Tomuto problému je věnován oddíl 3.1.1. Jiné tematické posuny v tomto textu nebyly na místě, neboť reálie nebylo nutné – ba ani možné – nahrazovat domácími vzhledem k tomu, že ty prvky židovské kultury, které jsou v textu zmiňovány, se místně nijak neliší.

Závěr

Tato práce měla za cíl s pomocí předchozí podrobné překladatelské analýzy vytvořit překlad části kapitoly *Judaism: The Journey of the Soul* z knihy *Ultimate Journey: Death and Dying in the World's Major Traditions*, a tento překlad pak okomentovat z hlediska překladatelských problémů a provedených posunů. Důraz byl při překladu kladen především na zachování funkce textu s ohledem na předpokládaného čtenáře a v co největší míře také na věrnost originálnímu textu.

Překlad se ukázal být poměrně obtížným, následný rozbor překladatelských problémů nicméně vedl k jejich hlubší reflexi a snad i lepšímu řešení. Největší potíže přitom představovala syntaktická rovina textu a autorův styl, z jehož zachování bylo místy nutné slevit v zájmu srozumitelnosti a čtivosti textu pro čtenáře českého překladu. Provedené posuny tedy považuji za vhodné či nutné.

Bibliografie

Primární literatura

ROSEN, Steven (ed.). *Ultimate Journey: Death and Dying in the World's Major Religions*. Westport: Praeger Publishers, 2008. ISBN 0313356092.

Sekundární literatura

ČECHOVÁ, Marie a kol. *Současná česká stylistika*. Praha: ISV nakladatelství, 2003. ISBN 80-86642-00-3.

KNITTLOVÁ, Dagmar. *K teorii i praxi překladu*. Olomouc: 2000. ISBN 80-244-0143-6.

LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. Praha: Ivo Železný, 1998. ISBN 80-237-3539-X.

NEWMAN, Ja'akov a Gavri'el SIVAN. *Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů*. Praha: Sefer, 1992. ISBN 80-900895-3-4.

NORD, Christiane. *Text Analysis in Translation: Theory, Methodology and Didactic Application of a Model for Translation-Oriented Text Analysis*. Amsterdam: Rodopi, 1991. ISBN 90-5183-311-3.

POPOVIČ, Anton. *Teória umeleckého prekladu*. Bratislava: Tatran, 1975.

VILIKOVSKÝ, Ján. *Překlad jako tvorba*. Praha: Ivo Železný, 2002. ISBN 80-237-3670-1.

Jazykové příručky a slovníky

DUŠKOVÁ, Libuše a kol. *Mluvnice současné angličtiny na pozadí češtiny*. Praha: Academia, 2006. ISBN 80-200-1413-6.

Internetová jazyková příručka [online]. Ústav pro jazyk český AV ČR, ©2008–2012. [cit. 2013-6-30] Dostupné z WWW: <<http://prirucka.ujc.cas.cz>>.

Modern Hebrew Dictionary [online]. Lexilogos, ©2002–2013. [cit. 2013-6-16] Dostupné z WWW: <http://www.lexilogos.com/english/hebrew_dictionary.htm>.

Morfix Dictionary [online]. Melingo Ltd, ©2000–2012. [cit. 2013-6-16] Dostupné z WWW: <www.morfix.co.il>.

Lingea Lexicon 2002, ver. 4.10 [software]. Lingea s.r.o., ©1997–2002.

Oxford Dictionaries Online [online]. Oxford University Press, ©2013. [cit. 2013-6-18]
Dostupné z WWW: <<http://oxforddictionaries.com>>.

SGALL, Petr, Eva HAJIČOVÁ a Eva BURÁŇOVÁ. *Aktuální členění věty v češtině*. Praha: Academia, 1980.

Slovník spisovného jazyka českého [online]. Ústav pro jazyk český AV ČR, ©2011. [cit. 2013-6-30] Dostupné z WWW: <<http://ssjc.ujc.cas.cz>>.

Přílohy

Příloha A – originální text